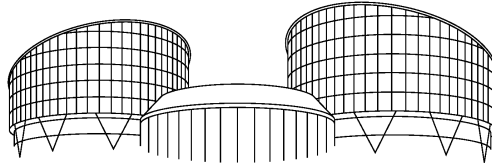

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

СПРАВА ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ (Заява № 56280/07)

© Переклад з англійської мови та опрацювання цього рішення здійснено:
адвокатом, членом Комісії з питань правової реформи при Президенті України, членом
ВККСУ, членом Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя при
ВРП, Президентом Спілки адвокатів України, першим проректором Вищої школи адвокатури,
доцентом кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Я. Мудрого,
кандидатом юридичних наук, доцентом, заслуженим юристом України

Олександром Дроздовим

адвокатом, кандидатом юридичних наук, доцентом

Віктором Янишеним

адвокатом, кандидатом юридичних наук, головним науковим співробітником відділу
дослідження проблем прокурорської діяльності у сфері міжнародного прав та впровадження
практики ЄСПЛ науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України,
директором Адвокатського бюро «Дроздова та партнери»

Оленою Дроздовою

здобувачем кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого

Яною Токарь

Богданом Трофімовим

Офіційне цитування:

CASE OF TÂU v. ROMANIA

(Application no. 56280/07)

Офіційний текст англійською мовою:

<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194736>

\

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

23 липня 2019 року

Рішення набуває статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст
рішення може підлягати редакційним виправленням..

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

У справі Тау проти Румунії,

Європейський суд з прав людини (Четверта секція),
засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Пауло Пінто де Альбукерке (Paulo Pinto de
Albuquerque), Голова,

Юлія Антоанелла Моток (Iulia Antoanella Motoc),

Марко Босняк (Marko Bošnjak), *судді*

та Андреа Там'єтті, заступник Секретаря Секції,

Після нарад за зачиненими дверима 4 вересня 2018 року та
2 липня 2019 року,

Проголошуючи наступне рішення, прийняте того ж дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа було розпочато за заявою № 56280/07,
поданою до Суду проти Румунії 12 грудня 2007 року на
підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини та
основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянином
Румунії паном Іоаном Тау (Ioan Tău) («заявник»).

2. Заявник був представлений паном Р. Л. Чирітою (R. L.
Chiriță), юристом, що практикує у м. Клуж-Напока.
Румунський уряд («Уряд») був представлений своєю
Уповноваженою, пані С. Брумак з Міністерства закордонних
справ.

3. Заявник скаржився на те, що кримінальне провадження
щодо нього за обвинуваченням в участі щодо незаконного
обігу наркотичних засобів було здійснено з порушенням
права на справедливий суд за статтею 6 §§ 1 та 3 (с) та (d)
Конвенції. Посилаючись на статтю 5 § 1 Конвенції він також
скаржився на те, що його було незаконно затримано та
ув'язнено в період з 03 по 10 липня 2007 року, не зважаючи
на те, що 03 липня 2007 року Бухарестським районним судом
було видано наказ про його звільнення.

4. 25 жовтня 2012 року заява була комунікована Уряду.

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився в 1944 році в м. Клуж-Напока, де мешкає й донині.

1. Передумови кримінального провадження

6. Заявника було заарештовано та розпочато щодо нього відповідне розслідування в рамках кримінального провадження проти п'яти міжнародних мереж торгівлі наркотиками. Про провадження широко повідомлялося у ЗМІ, оскільки вони стосувалися однієї з найбільших справ про торгівлю наркотиками, яку розслідували румунські органи на той час.

7. 7 липня 2003 року Ф.Д. та П.А. були допитані поліцією та прокурором. Вони обидва повідомили, що заявник був причетний до торгівлі наркотиками.

8. За словами заявника, органи прокуратури розглядали можливість досягнення домовленості, згідно з якою обвинувачений буде свідчити про інших осіб, які беруть участь у торгівлі наркотиками, в обмін на пом'якшення вироку. Він припустив, що така домовленість була досягнута з Ф.Д. та П.М. (колишня дружина обвинуваченого П.А.), яким не було пред'явлено обвинувачення, хоча вони визнавали, що перевозили наркотичні засоби кілька разів.

2. Арешт та попереднє ув'язнення заявника

9. 14 липня 2003 року, близько о 00.30 годині, двоє поліцейських затримали заявника та доставили його до прокуратури, у складі Вищого касаційного суду, розташованого в Бухаресті.

10. За словами заявника, прокурор взяв його першу заяву в присутності державного адвоката (адвоката за призначенням) Дж.С.К., який також надавав правову допомогу іншим підозрюваним, П.А. та Ф.Д. Заявник

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

заперечував будь-яку причетність до торгівлі наркотиками. Заявник заперечував це протягом усього провадження.

11. Близько 13.30 години прокурор видав ордер на арешт заявника строком на три дні.

12. Наступного дня заявника було доставлено до Вищого касаційного суду для розгляду клопотання прокурора для розгляду питання щодо його попереднього ув'язнення. Він стверджує, що його захищав той самий державний адвокат, незважаючи на те, що заявник наполягав на тому, щоб йому надавав правову допомогу адвокат за його власним вибором.

13. Заявник підтвердив, що скаржився прокурору, а потім суддям, на те, що він не може скористатися захистом з боку адвоката, якого він обрав, і що натомість йому надає правничу допомогу державний адвокат, який також допомагав іншим обвинуваченим, П.А. та Ф.Д. Однак в матеріалах кримінальної справи такі скарги відсутні.

14. Згідно з документами, поданими заявником, 15 липня 2003 року він уклав угоду з адвокатом, який займався практикою в Клуж-Напока.

15. 29 липня 2003 року заявник в присутності свого адвоката мав розмову з Ф.Д. Згідно із записом, останній заявив, що він чув про причетність заявника до пакування та приховування наркотиків від П.А., але ніколи не бачив, щоб він займався цим.

16. Попереднє тримання заявника під вартою неодноразово продовжувалось проміжними рішенням суду округу Бухареста. Заявник разом зі своїм адвокатом був присутній на слуханнях.

3. Провадження по суті справи

17. 25 вересня 2003 року прокурор затвердив обвинувальний акт щодо двадцяти шести обвинувачених, у тому числі щодо заявника, а наступного дня справа була зареєстрована в Бухарестському окружному суді. Ф.Д. та П.М. не було пред'явлено обвинувачення, хоча вони визнали свою причетність до торгівлі наркотиками.

18. 7-го лютого 2005 року суд першої інстанції заслухав

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

обвинуваченого П.А. Він серед іншого зазначив, що заявник допомагав йому в пакуванні наркотиків. Він також заявив, що заявник був його другом з 1994 року і що він надавав послуги для його фармацевтичної компанії протягом 1999-2001 роками на підставі контракту.

19. 9 вересня 2005 р. І.І., агент під прикриттям, подала до суду свідчення. Вона зазначала членів мережі наркобізнесу та роль, яку відігравав кожен з них. Вона не згадувала нічого про заявника, хоча у своїх первинних свідченнях, наданих прокурору 9 червня 2003 року, вона зазначила, що значна частина транспортування наркотиків починалася з будинку заявника. Вона закінчила свої показання, заявивши, що "інших осіб, які беруть участь у торгівлі наркотиками, не було". Суддя не задавав їй додаткових запитань для уточнення ролі заявника у мережі торгівлі наркотиками.

20. 29 вересня 2005 року судове слідство було закінчено, і адвокати обвинувачених та самі обвинувачені подали свої доводи по суті справи; постановлення вироку суду першої інстанції було перенесено на 4 жовтня 2005 року.

21. Вироком суду першої інстанції від 4 жовтня 2005 року Бухарестський окружний суд визнав заявника винним та засудив його до шістнадцяти років позбавлення волі. Його визнали винним в участі у незаконному міжнародному обігу наркотиків шляхом сприяння транспортуванню наркотиків.

22. Його засудження ґрунтувалося на свідченнях агента під прикриттям І.І., обвинуваченого П.А. та свідка Ф.Д. Останній не свідчив перед судом. Тому суд, засуджуючи заявника, спирався на показання, які було надано цим свідком під час досудового розслідування.

7. Відповідна частина вироку має наступний вигляд:

«Наркотики, які транспортували П.А., П.М. та Ф.Д. були упаковані в будинку Т. І. (заявника). Про це повідомив обвинувачений П.А. та свідок Ф.Д. Останній заявив про свою взаємодію з обвинуваченим Т.І. при виконанні вказівки П.А. піти додому Т.І. щоб повернули спеціальний пристрій, що використовується для упаковки наркотиків, а також пристрій, що використовується для склеювання пластикової фольги; обидва були передані йому підсудним Т.І.

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

Причетність підсудного Т.І. до пакування та маркування наркотиків протягом 2002 року підтверджується обвинуваченим П.А., свідком Ф.Д. та таємним агентом І.І.»

24. Заявник оскаржив вирок. Він заперечував свою причетність до кримінального правопорушення і не погоджувався з тим, як суд першої інстанції встановив відповідні факти. Він, зокрема, заявив, що суд першої інстанції в своєму рішенні виходив в основному з відомостей, наданих іншим обвинуваченим прокурору. Він вказував, що І.І. змінила свої свідчення, а також зазначав, що він не міг задати запитання Ф.Д. у відкритому судовому засіданні, незважаючи на його неодноразові клопотання.

25. 7 червня 2006 року Апеляційний суд Бухаресту скасував рішення щодо заявника, і покарання за його вироком було пом'якшено до восьми років позбавлення волі на підставі того, що він був лише співучасником, не мав судимості і йому було більше шістдесяти років. Апеляційний суд визнав, що заявник лише підтримував діяльність банди, надаючи допомогу в пакуванні наркотиків, які підлягали транспортуванню, зберігаючи їх у приміщенні свого будинку, а потім дозволяючи їх забирати іншими членам банди. Суд не посилався на твердження заявника про те, що він не мав можливості задати запитання Ф.Д. у відкритому судовому засіданні.

26. 14 червня 2007 року Вищий касаційний суд відмовив у задоволенні касаційної скарги заявника. Вищий касаційний суд підтримав рішення від 7 червня 2006 р., схваливши мотиви Апеляційного суду Бухаресту. В підсумку він зазначив, що твердження заявника про те, що він не вчинив жодного злочину, пов'язаного з незаконним обігом наркотиків, суперечать заявам свідка Ф.Д., іншого обвинуваченого П.А. та агента під прикриттям І.І.

27. 3 липня 2007 року Бухарестський районний суд застосував до заявника умовно-дострокове звільнення. Він був звільнений із в'язниці 10 липня 2007 року.

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

28. Відповідне внутрішнє законодавство та практика щодо незаконного тримання під вартою викладені у справі *Драгомір проти Румунії* (ухв.), № 59064/11, §§ 9-14, 3 червня 2014 року.

29. Витяги з відповідних положень щодо слухання свідків описані у справі *Бобес проти Румунії*, № 29752/05, §§ 22-24, 9 липня 2013 року.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТЕЙ 6 §§ 1 та 3 КОНВЕНЦІЇ

30. Спираючись на пункти 1, 3 (c) та (d) статті 6 Конвенції, заявник скаржився на ряд порушень гарантій справедливого судового розгляду. Зокрема, він скаржився, що в перших двох випадках, коли його допитували, правову допомогу йому надавав державний адвокат, який також надавав допомогу обвинуваченому П.А. та свідку Ф.Д., незважаючи на те, що він просив надати йому адвоката за його власним вибором. Заявник також заявив, що йому не було надано можливості у відкритому судовому засіданні задати запитання свідкові Ф.Д., показання якого було покладено в основу обвинувачення проти заявника.

8. У відповідній частині статті 6 Конвенції зазначається, що:

“1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо ... будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: ...

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

д) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення...;»

А. Прийнятність

9. Суд зазначає, що заява не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 (а) статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

(а) Уряд

10. Уряд стверджував, що заявнику не було відмовлено у призначенні адвоката за власним вибором під час перших допитів. Більш того, юридичне представництво, надане адвокатом *ex officio*, було дієвим та ефективним. Уряд визнав, що адвокат Дж. С.К., який надавав правову допомогу заявнику 14 і 15 липня 2003 року, раніше допомагав обвинуваченому П.А. та свідку Ф.Д. Однак Уряд заперечував, що П.А. 15 липня 2003 року було призначено нового адвоката, а Ф.Д., якому призначили адвоката Дж. С.К. 27 травня 2003 року, мав конфлікт інтересів із заявником до 29 липня 2003 року, до їх зустрічі.

11. Що стосується скарги заявника на те, що він та його адвокат не мали можливості провести перехресний допит всіх свідків, чий заяв було покладено в основу засудження заявника, Уряд стверджував, що хоча деякі обвинувачені та свідки були допитані за відсутності заявника на стадії дослідження доказів, він мав можливість здійснити їх перехресний допит в присутності обраного ним адвоката, до

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

передання справи у суд. Уряд заявив, що, хоча обвинувачений Ф.Д. не був повторно допитаний у суді в присутності заявника, заявник мав можливість допитати його в присутності органів досудового розслідування 29 липня 2003 року (див. пункт 15 вище). Свідок П. М., яка свідчила про причетність свого колишнього чоловіка до злочинної діяльності та про його співучасників, у тому числі заявника, відмовилася бути присутньою у суді. Тому Апеляційний суд залишив без уваги її свідчення. Більш того, засудження заявника не ґрунтувалося виключно на свідченнях свідків. Національні суди ґрунтували свої рішення на інших доказах, таких як огляд місця події та письмові докази. Вони провели загальну оцінку доказів, наявних у матеріалах справи. Суди відкинули частину свідчень обвинуваченого П.А. тому що вони не могли бути підтверджені іншими доказами.

(b) Заявник

35. Заявник стверджував, що під час перших двох його допитів прокурором, йому було відмовлено у наданні допомоги адвокатом за його вибором і було призначено державного адвоката, який вже представляв двох підозрюваних (Ф.Д. та П.А.), які свідчили проти нього. Така юридична допомога не може вважатися ефективною.

36. Що стосується того, що його вирок значною мірою ґрунтувався на свідченнях Ф.Д., якого він не міг допитати у відкритому судовому засіданні, заявник стверджував, що його ситуація схожа на ситуацію заявника у справі *Мельникова проти Росії* (№ 23610/03, 14 січня 2010). Більше того, на досудовому розслідуванні він мав можливість допитувати Ф.Д. в присутності слідчого, який не був незалежним та неупередженим.

37. Заявник зробив висновок, вказавши, що крім заяв Ф.Д. його обвинувачення ґрунтувалося на суперечливих твердженнях свідка під прикриттям І.І. та заяви одного з обвинувачених, П.А., який, очевидно, мав інтерес долучити заявника до злочинної мережі.

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

2. Оцінка суду

(а) Правова допомога при перших двох допитах заявника (Стаття 6 §§ 1 та 3 (с) Конвенції)

(і) Загальні принципи

12. Суд повторює, що право кожного, кого звинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист адвокатом (за потреби – за призначенням), як це гарантовано пунктом 3 (с) статті 6, є однією з основних ознак справедливого судового розгляду (див. *Сальдуз проти Туреччини* [ВП], № 36391/02, § 51, ЄСПЛ 2008, та *Дворські проти Хорватії* [ВП], № 25703/11, § 76, ЄСПЛ 2015). Швидкий доступ до адвоката є важливою протиположністю вразливості підозрюваних, які взяті під варту поліцією, забезпечує важливу гарантію проти примусу та жорстокого поводження з підозрюваними з боку поліції та сприяє запобіганню судовим помилкам та досягненню цілей Статті 6, зокрема – дотримання рівності процесуальних можливостей органів слідства та підозрюваного (обвинуваченого) (див. *Сальдуз*, згадане вище, §§ 53-54, і *Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства* [ВП], № 50541/08 та 3 інші, § 255, ЄСПЛ 2016).

13. Пункт 3 (с) статті 6 не забезпечує автономного права, але його слід читати та тлумачити з урахуванням більш широкої вимоги справедливості кримінального провадження, розглянутого в цілому, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції. Зокрема, дотримання вимог справедливого судового розгляду має бути вивчено у кожному випадку щодо ходу провадження в цілому, а не на основі окремого розгляду одного конкретного аспекту чи одного конкретного інциденту, хоча це не може виключити, що певний фактор може бути настільки вирішальним, що дозволяє оцінювати справедливість судового розгляду на

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

більш ранній стадії провадження (див. *Ібрагім та інші*, згадане вище, §§ 250 та 251). Пункт 3 (с) статті 6 залишає Договірним Державам вибір засобів забезпечення її забезпечення в їх судових системах, завданням Суду є лише встановити, чи обраний ними спосіб відповідає вимогам справедливого судового розгляду (див. *Сімеонові проти Болгарії* [ВП], № 21980/04, § 113, ЄСПЛ 2017 (витяги), та *Сальдуз*, згадане вище, § 51).

14. З самого початку Суд підкреслює важливість етапу досудового розслідування для кримінального провадження, оскільки докази, отримані на цій стадії, визначають межі, в яких обвинувачення буде розглядатися під час судового розгляду (див. *Сальдуз*, згадане вище § 54). Він також підкреслює, що особі, обвинуваченій у кримінальному злочині, вже на цій стадії має бути надана можливість звернутися за юридичною допомогою на свій розсуд (див. *Дворські*, згадане вище, § 108; див. також *Мартін проти Естонії*, № 35985/09, §§ 90 та 93, 30 травня 2013).

(ii) Застосування вищезазначених принципів до обставин цієї справи

41. Ця справа стосується ситуації, коли заявнику було надано доступ до адвоката з першого його допиту, але не до - відповідно до його скарги - адвоката за власним вибором. Більше того, адвокат, призначений заявникові, вже представляв двох підозрюваних, П.А. та Ф. Д., чії інтереси суперечили його інтересам (див. пункт 10 вище).

42. Сторони не погодилися з тим, чи просив заявник залучити адвоката, обраного ним самим, при перших двох допитах, а саме 14 та 15 липня 2003 року.

43. У цьому відношенні Суд зазначає, що у справі немає жодних доказів, які б підтверджували твердження заявника про те, що він просив допомоги адвоката за власним вибором і що його прохання було проігноровано (див. пункт 13 вище). Тому Суд відхиляє скаргу заявника на те, що йому було заборонено користуватися допомогою

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова
адвоката, обраного ним самим, на перших двох допитах.

44. Заявник також скаржиться на те, що державний адвокат, якого йому було призначено на перших двох допитах, вже представляв двох інших підозрюваних, які свідчили проти заявника. На його думку, таку правову допомогу не можна вважати ефективною. Отже, Суд намагатиметься встановити, чи вплинула ця конкретна обставина на ефективність надання правової допомоги заявнику.

45. У цьому відношенні Суд повторює, що держава не може нести відповідальність за кожне порушення адвоката, призначеного для надання правової допомоги. Національні органи влади зобов'язані втручатися лише тоді, коли призначений адвокат є неспроможним для надання ефективного захисту. (див. *Чеккала проти Португалії*, № 38830/97, § 60, ЄСПЛ 2002-VIII; *Павленко проти Росії*, № 42371/02, § 99, 1 квітня 2010; *Міхай Молдовеану проти Румунії*, № 4238/03, §§ 73-75, 19 червня 2012; та *Янир проти Чеської Республіки*, № 42937/08, § 68, 31 жовтня 2013).

46. У деяких випадках заявники скаржилися на конкретні акти поведінки державного адвоката, наприклад у *Jemeljanovs проти Латвії* (№ 37364/05, 6 жовтня 2016) та *Gabrielyan проти Вірменії* (№ 8088/05, 10 квітня 2012), де заявники скаржилися на те, що їх державний адвокат, був пасивним або не зміг діяти в інтересах підзахисного належним чином. Тим не менш, навіть за відсутності скарги заявника, вітчизняні органи влади не звільняються від обов'язку із забезпечення ефективної юридичної допомоги (див. *Міхай Молдовеану*, згадане вище, § 75).

15. Суд зазначає, що у цій справі заявник, за допомогою обраного ним адвоката після 15 липня 2003 року (див. пункт 14 вище), активно брав участь на всіх стадіях кримінального провадження. Однак на жодній зі стадій кримінального провадження він не звертався до національних судів зі скаргами щодо ефективності правової допомоги, яку надавав йому державний адвокат, на тій підставі, що останній допомагав іншим підозрюваним, з

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

якими заявник мав конфлікт інтересів.

16. Крім того, Суд не сприймає жодних недоліків у тому, як заявника представляв державний адвокат під час перших двох слухань. Суд надає вирішального значення тому, що за цей період від заявника не було отримано жодних доказів, які могли бути використані проти нього та могли б бути включені до матеріалів справи. У зв'язку з цим Суд зазначає, що у своїх свідченнях від 14 та 15 липня 2003 року, які були надані за відсутності обраного на свій вибір захисника, заявник не визнав вчинення будь-якого правопорушення (див. пункт 10 вище). Крім того, заявник особисто не стверджував перед Судом, що національні суди мали докази, отримані в цей період, і використали їх в ході судового розгляду при ухваленні обвинувального вироку (див., *mutatis mutandis*, *Сімеонові*, згадане вище, § 136).

49. У світлі цих висновків Суд вважає, що загальній справедливості кримінального провадження щодо заявника не було безповоротно завдано шкоди через те, що при перших двох допитах заявника йому надавав правову допомогу захисних, яких також надавав допомогу двом іншим підозрюваним.

50. Відповідно, порушення статті 6, пункт 1, як і порушення пункту 3 (с) статті 6 Конвенції, не було.

(b) Використання неперевіраних показань свідків як підстави для засудження заявника (Стаття 6 §§ 1 та 3 (d) Конвенції)

(i) Загальні принципи

17. Суд повторює, що гарантії, передбачені пунктом 3 (d) статті 6, є специфічними аспектами права на справедливий суд, що викладене у пункті 1 цієї статті, які повинні бути враховані при будь-якій оцінці справедливості судового розгляду. Відповідно до судової практики Суду, використання в якості доказів свідчень, отриманих на

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

досудовому розслідуванні та під час судового розгляду, саме по собі не суперечить положенням, цитованим вище, за умови дотримання права на захист (див. *Саїді проти Франції*, 20 вересня 1993, § 43, Series A № 261-C). В принципі, ці правила вимагають, щоб відповідач отримав адекватну та належну можливість заперечувати проти показань свідка, а також ставити йому запитання під час надання свідком показань або на більш пізньому етапі провадження (див. *Аль-Хавайя та Тахері проти Сполученого Королівства* ([ВП], № 26766/05 та 22228/06, § 118, ЄСПЛ 2011).

18. У справі *Аль-Хавайя та Тахері* (зазначене вище, §§ 119-147), Велика палата уточнила принципи, які слід застосовувати, коли свідок не з'являється в судове засідання. Ці принципи можуть бути узагальнені наступним чином (див. також *Боєць проти України*, № 20963/08, § 75, 30 січня 2018):

(i) Суд в першу чергу повинен розглянути попереднє питання про те, чи були поважні (вагомі) причини приймати доказ від відсутнього свідка, беручи до уваги, що свідки, як правило, повинні представляти докази під час суду, і що потрібно вжити всіх можливих заходів для забезпечення їх явки;

(ii) Типовими причинами для неявки є, як у справі *Аль-Хавайя та Тахері* (цит. вище), смерть свідка або страх помсти. Однак, існують інші законні причини того, чому свідок може не з'явитися до суду;

(iii) коли свідок не був допитаний на попередній стадії провадження, дозвіл прийняти показання свідка замість живих показань у суді має вважатися крайнім заходом;

(iv) прийняття в якості доказів показань відсутніх свідків призводить до потенційних складнощів для підсудного, який, в принципі, у кримінальному суді повинен мати ефективну можливість оскаржити докази проти себе. Зокрема, він повинен бути здатний перевірити правдивість і надійність показань свідка, шляхом усного допиту в його

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

присутності, або в той час, коли свідок дає показання, або на більш пізній стадії провадження;

(v) відповідно до «правила єдиного або вирішального доказу», якщо засудження підсудного засноване повністю або переважно на доказах, представлених свідками, яких обвинувачений не може допитати на будь-якій стадії провадження, його права на захист вважаються неправомірно обмеженими;

(vi) у цьому контексті слово «вирішальний» варто вузько розуміти як таке, що позначає доказ такого значення або важливості, яка може визначити результат справи. Коли неперевірені докази свідка супроводжуються іншими підтримуючими доказами, оцінка того, чи є вони вирішальними, буде залежати від сили допоміжних доказів: чим сильніше інші інкримінуючі докази, тим менш імовірно, що докази відсутнього свідка будуть вважатися вирішальними;

(vii) проте, оскільки статтю 6 § 3 Конвенції слід тлумачити в контексті загального розгляду справедливості судового процесу, правило єдиного або вирішального доказу не слід застосовувати у негнучкий спосіб;

(viii) зокрема, коли показання, засновані на чутках, є єдиним або вирішальним доказом проти підсудного, їх прийняття в якості доказу не приведе автоматично до порушення статті 6 § 1. У той же час, якщо засудження ґрунтується виключно або переважно на свідченнях відсутнього свідка, Суд повинен піддати провадження найбільш ретельному контролю. Через небезпеку прийняття таких доказів це буде дуже важливим фактором для збереження балансу, і його необхідно буде зрівноважити достатніми фактами з іншого боку, в тому числі - існуванням сильних процесуальних гарантій. Питання в кожній справі полягає в тому, чи існують достатні врівноважуючі фактори, включаючи заходи, що дозволяють справедливу і належну оцінку достовірності доказів. Це дозволить суду ґрунтуватися на таких доказах, тільки якщо вони досить надійні, беручи до уваги їхню значимість для справи.

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

19. Ці принципи були детальніше роз'яснені в *Шачаивілі проти Німеччини* ([ВП] № 9154/10, §§ 110-131, ЄСПЛ 2015), в якій Велика палата підтвердила, що відсутність вагомих причин для неявки свідка сама по собі не могла зумовити несправедливість судового розгляду, хоча вона залишалася дуже важливим фактором, який повинен бути врівноважено врахований при оцінці загальної справедливості судового розгляду, та не могла свідчити про порушення пунктів 1 та пункту 3 (d) статті 6. Крім того, враховуючи, що метою Суду є перевірити чи було провадження в цілому справедливим, Суд повинен піддавати перевірці дотримання принципу рівності сторін не лише у випадках, коли свідчення відсутнього свідка були єдиним або визначальним підґрунтям для засудження заявника, але й у випадках, коли було незрозуміло, чи є такі свідчення вирішальними або ж такими, що мають значну вагу та можуть ускладнити захист. Міра дотримання рівності, що необхідна для забезпечення справедливого розгляду справи, залежала б від ваги показань відсутнього свідка. Чим важливішими є такі докази, тим більшої ваги повинні мати врівноважуючі фактори, щоб провадження в цілому вважалося справедливим (див. також *Боець*, згадане вище, § 76, та *Valdhuber проти Румунії*, № 70792/10, § 45, 27 червня 2017).

(ii) Застосування вищезазначених принципів до обставин цієї справи

(α) Чи була поважною причина для неявки свідка Ф.Д. в судове засідання?

54. Попередньо Суду необхідно перевірити чи існувала вагома причина для визнання показань свідка Ф.Д., отриманих на досудовому розслідуванні, доказом без його безпосереднього допиту в ході провадження щодо заявника.

55. У справах щодо відсутності свідка через його

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

недосяжність Суд вимагає, щоб суд першої інстанції доклав усіх розумних зусиль для забезпечення його присутності. Необхідно активно шукати свідка за допомогою національних органів влади, включаючи поліцію, і, як правило, звертатися за міжнародною правовою допомогою у випадках, коли свідок проживає за кордоном і такі механізми доступні. Це передбачає ретельний контроль національних судів за причинами неспроможності свідка брати участь у судовому процесі, беручи до уваги конкретну ситуацію кожного свідка (див. *Шачашвілі*, згадане вище, §§ 120-122).

56. Що стосується цієї справи, Суд зазначає, що, незважаючи на неодноразові повідомлення заявника про конфлікт із Ф.Д., національні суди не докладали жодних зусиль для забезпечення його присутності на судовому засіданні, а також не навели жодних причин його неявки (див. пункти 20 та 25 вище). Крім того, не існує жодних доказів того, що Ф.Д. пропонувалося дати свідчення щодо заявника, а також доказів його відмовити від цього в рамках судового розгляду заявника. Отже, Суд не може зробити висновок про наявність вагомих причин неявки Ф.Д. або про те, що суд першої інстанції доклав усіх розумних зусиль, щоб забезпечити присутність Ф.Д.

57. Однак відсутність вагомих причин неявки свідка Ф.Д. протягом судового розгляду справи заявника сама по собі не зумовлює несправедливість розгляду справи по його обвинуваченню, хоча це є дуже важливим фактором, який повинен бути зважений при оцінці загальної справедливості судового розгляду (див. *Шачашвілі*, згадане вище, § 113).

(в) Чи були свідчення відсутнього свідка Ф.Д. "єдиною або вирішальною" підставою для засудження заявника?

20. Що стосується другого етапу тесту *Аль-Хавайя*, то необхідно вирішити питання про те, чи стали показання відсутнього свідка, які були визнані доказом, єдиною чи вирішальною підставою для засудження заявника. Суд зауважує, що у рішеннях національних судів наявне

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

посилання на свідчення, надані свідком Ф.Д. на досудовому розслідуванні, які підтверджують вину заявника, без будь-якої оцінки того, наскільки засудження заявника ґрунтується на таких свідченнях (див. пункт 23 вище). Тому Суд повинен зробити власну оцінку вагомості свідчень, наданих відсутнім свідком, враховуючи наявні додаткові інкримінуючі докази. (див. *Шачашивілі*, згадане вище, §§ 124 та 143, і *Полетан та Азіровік проти колишньої Югославської Республіки Македонія*, № 26711/07, 32786/10 та 34278/10, § 88, 12 травня 2016).

21. У зв'язку з цим Суд зазначає, що вину заявника було встановлено на підставі свідчень свідка Ф.Д., обвинуваченого П.А. та агента під прикриттям І.І. (див. пункти 22 та 26 вище).

22. Беручи до уваги доказову базу засудження заявника за обвинуваченням у незаконному обігу наркотиків, Суд вважає що, хоча свідчення свідка Ф.Д., можливо, не були єдиним чи вирішальним доказом, на якому ґрунтувалося засудження заявника, вони, очевидно, мали значну вагу у встановленні його вини (див. прецедентну практику, цитовану в пункті 53 вище).

(х) Чи були наявні достатні «врівноважуючі фактори» для компенсації перешкод, в яких працював захист?

61. Суд, нарешті, повинен визначити, чи наявні достатні урівноважуючі фактори, включаючи заходи, що дозволяли проводити справедливую та належну оцінку достовірності показань відсутніх свідків. У цьому контексті є актуальними наступні елементи: (а) чи ставився суд до неперевіраних показань відсутнього свідка з обережністю; (б) чи навели національні суди детальну мотивацію; (с) чи існували докази, що підтверджували неперевірені показання свідка; (д) чи було надано заявнику чи його захисникові можливість допитати свідка під час слідства; (е) чи було запропоновано захисту можливість опосередковано ставити свої запитання свідку під час судового розгляду; та (ф) чи

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

була надана обвинуваченому можливість висловити власну версію подій та поставити під сумнів правдивість показань відсутнього свідка (див. *Шачаивілі*, згадане вище, §§ 125-131).

23. Що стосується ставлення національних судів до показань відсутнього свідка Ф. Д., Суд зауважує, що у їхніх рішеннях немає жодних ознак того, що вони досліджували такі показання, що були надані на досудовому розслідуванні, з якоюсь особливою обережністю. Рішення судів не містять жодних ознак того, що вони знали про знижену доказову цінність неперевіраних свідчень свідків (див., натомість, *Brzuszczynski проти Польщі*, № 23789/09, §§ 85-86, 17 вересень 2013, та *Ben Moumen проти Італії*, № 3977/13, § 58, 23 червеня 2016). Навпаки, неперевірені показання свідка були названі разом з іншими доказами, які підтверджують вину заявника, без жодної оцінки достовірності таких свідчень. Таким чином, Суд вважає, що національні суди ретельно не дослідили достовірність показань відсутнього свідка.

63. Суд також зазначає, що засудження заявника також ґрунтувалося на свідченнях агента під прикриттям І.І. У цьому відношенні Суд зазначає, що І.І. надавала показання, які обвинувачували заявника, лише на досудовому слідстві. На слуханні перед судом першої інстанції вона свідчила лише про злочинну діяльність інших обвинувачених. Хоча вона не надала жодних показань щодо участі заявника у торгівлі наркотиками, ані суддя, ані прокурор не задали їй додаткових питань для уточнення ролі, яку відігравав заявник у вчиненні злочинів (див. пункт 19 вище). У справі немає жодних доказів того, що це питання було знову досліджено в апеляційному або ж касаційному суді.

64. Крім того, всупереч твердженням Уряду (див. пункт 34 вище), свідчення свідків Ф.Д. та І.І. не були підтверджені жодними фактичними доказами. Ні слідчі органи, ні суди не вказали на будь-які наркотичні засоби, знайдені в будинку заявника, де нібито заявник здійснював свою незаконну діяльність щодо зберігання та пакування наркотичних

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

засобів. У зв'язку з цим Суд зазначає, що національні органи влади не посилялися на будь-який обшук у будинку заявника.

24. Що стосується показань, наданих обвинуваченим П.А. у відкритому судовому засіданні (див. пункт 18 вище), Суд вказує, що для оцінки таких свідчень може знадобитися більш висока ступінь уваги, оскільки положення, в якому співучасники опинилися під час дачі свідчень, відрізняється від положення звичайних свідків. Вони давали свідчення, не складаючи присяги, тобто без підтвердження правдивості своїх тверджень, що могло б мати наслідком притягнення їх до кримінальної відповідальності за навмисне надання неправдивих свідчень. (див. *Владімір Романов проти Росії*, № 41461/02, § 102, 24 липень 2008).

66. Що стосується процесуальних заходів, вжитих для компенсації відсутності можливості перехресного допиту відсутнього свідка у судовому засіданні, Суд зауважує, що заявник мав можливість взяти участь у допиті свідка Ф.Д. під час досудового розслідування (див. пункт 15 вище). Однак, за обставин цієї справи, Суд вважає, що такий допит на ранній стадії провадження сам по собі був недостатнім, щоб компенсувати відсутність можливості заявника перехресного допитати цього свідка безпосередньо під час судового розгляду. Більш того, заявникові навіть не було запропоновано можливості на стадії судового розгляду непрямо ставити свої запитання свідку. Зрештою, хоча заявник міг висловити власну версію подій і поставити під сумнів правдивість свідчень відсутнього свідка, суд першої інстанції не зміг фактично оцінити її достовірність (див. пункт 63 вище). Тому цей елемент також не має врівноважувальної ваги.

(8) Висновок

67. Беручи до уваги відсутність вагомих причин неявки відсутнього свідка, недостатність додаткових інкримінуючих доказів та процесуальних гарантій, здатних врівноважити відсутність свідка Ф.Д. в ході судового розгляду справи

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

заявника, Суд встановлює, що кримінальне провадження, при загальній його оцінці, було несправедливим через визнання доказом показань відсутнього свідка Ф.Д., що були надані під час досудового розслідування.

68. Відповідно, було порушено пункти 1 та 3 (d) статті 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 § 1 КОНВЕНЦІЇ

25. Заявник скаржився на те, що він був незаконно ув'язнений у період між 3 та 10 липня 2007 року, попри наказ суду від 3 липня 2007 року про його звільнення. Заявник посилався на пункт 1 статті 5 Конвенції, який у відповідній частині передбачає:

“1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

(а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

(...)”.

1. Доводи сторін

70. Уряд стверджував, що заявник не вичерпав внутрішні засоби юридичного захисту, оскільки він не скористався жодним із способів відшкодування, що були в його розпорядженні для того, щоб вимагати компенсації. Уряд стверджував, що національна судова практика передбачає адекватні, ефективні та достатні засоби захисту, які могли бути використані, наприклад, цивільний позов про відшкодування шкоди.

71. Уряд стверджував, що ці засоби захисту були доступні як теоретично, так і на практиці та були в розпорядженні заявника. Уряд посилався на статті 998-999 колишнього Цивільного кодексу. Уряд також стверджував, що наявна судова практика, яка підтверджує схильність

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

національних судів безпосередньо застосовувати відповідні положення Конституції Румунії, а також Статтю 5 Конвенції та стандарти Суду у випадках, коли особа була незаконно затримана владою.

72. Заявник заперечував ефективність цих засобів захисту у своїй справі, враховуючи, що національна прецедентна практика показала, що більшість таких скарг було відхилені як неприйнятні.

2. Оцінка суду

26. Суд повторює, що метою правила про вичерпання національних засобів юридичного захисту є надання дозволу національним органам вирішувати питання щодо порушення права Конвенції та, якщо це доречно, надати компенсацію, перш ніж відповідні скарги будуть передані до Суду. (див. *Азінас проти Кіпру* [ВП], № 56679/00, § 38, ЄСПЛ 2004-III, та *Кудла проти Польщі* [ВП], № 30210/96, § 152, ЄСПЛ 2000-XI).

27. Щодо фактів цієї справи, Суд зауважує, що заявник не подав жодної скарги щодо незаконного тримання під вартою до будь-яких державних органів.

28. Крім того, Суд зазначає, що Уряд надав приклади судової практики національних судів, що свідчать про те, що позови про відшкодування шкоди за незаконне затримання, подані заявниками у ситуаціях, подібних до ситуації заявника, були задоволені. Більш того, Суд вже встановив у справах *Драгомір* (згадане вище, §§ 24-31) and *Hutani проти Румунії* ((ухв.), № 50858/09, §§ 26-28, 3 лютого 2015), що заінтересовані сторони мали в своєму розпорядженні ефективні засоби захисту для оскарження їх незаконного затримання.

76. З усіх цих причин Суд вважає, що заявник повинен був скаржитися владі на його нібито незаконне затримання.

Звідси випливає, що цю скаргу необхідно відхилити відповідно до пунктів 1 та 4 статті 35 Конвенції щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту.

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

77. Нарешті, заявник скаржився відповідно до статті 3 Конвенції на інцидент жорстокого поводження 14 липня 2003 року та відповідно до статті 8 на обмеження відвідування сім'ї та листування в період перебування у Бухарестському відділенні поліції. Суд зазначає, що ці скарги стосуються питань, які могли бути вирішені під час провадження у національних судах. Оскільки заявник цього не зробив, він не вичерпав усі національні засоби юридичного захисту.

78. Заявник також скаржився відповідно до статті 5 Конвенції на арешт та попереднє ув'язнення. Суд зазначає, що попереднє тримання заявника під вартою закінчилося з прийняттям рішення від 4 жовтня 2005 року, що мало місце більш ніж за шість місяців до подання цієї заяви 12 грудня 2007 року. Ці скарги були подані з пропущенням строку.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

29. Стаття 41 Конвенції передбачає:

“Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію”

А. Шкода

30. Заявник вимагав 20,000 євро компенсації моральної шкоди.

31. Уряд вважав таку суму надмірною і попросив Суд ухвалити рішення про те, що саме по собі визнання порушення прав заявника саме являло собою справедливую компенсацію.

32. Беручи до уваги всі обставини даної справи, Суд визнає, що заявник зазнав моральної шкоди, яку не можна компенсувати виключно шляхом встановлення порушення.

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,

Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова

Надаючи свою справедливу оцінку, Суд присуджує заявнику 2400 євро компенсації моральної шкоди, плюс будь-який податок, який може бути йому нарахований.

В. Судові та інші витрати

33. Заявник не заявляв жодних вимог про відшкодування судових та інших витрат.

С. Пеня

34. Суд вважає розумним, що пеня повинна бути встановлена у розмірі граничної відсоткової ставки Європейського центрального банку, до якої слід додати три відсоткових пункти

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Оголошує* скарги за статтею 6 Конвенції прийнятними, а решту скарг - неприйнятними;
2. *Постановляє*, що не було порушення пункту 3 (с) статті 6 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення пунктів 1 та 3 (d) статті 6 Конвенції;
4. *Постановляє*
 - (a) що держава-відповідач повинна виплатити заявнику протягом трьох місяців 2400 євро (дві тисячі чотириста євро), а також будь-який податок, який може нараховуватись, як компенсацію за моральну шкоду, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача на дату здійснення платежу.
 - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського

ТАУ ПРОТИ РУМУНІЇ

© Олександра Дроздова, Віктора Янишена,
Олени Дроздової, Яни Токарь, Богдана Трофімова
центрального банку, яка діятиме в період несплати, до
якої має бути додано три відсоткові пункти;

5. *Відхиляє* решту вимог заявника про справедливую компенсацію.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 23
липня 2019 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77
Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
Секретар

Пауло Пінто де Альбукерке
Голова